

Türkiye’de Evrim Kuramı Öğretimi Tartışmasında Öğretmenlerin Konumu

R. Nazlı Somel (Helmut Schmidt Üniversitesi Doktora Öğrencisi, Almanya; Üniversite Konseyleri Derneği Üyesi; nazlisomel@yahoo.com)

Mehmet Somel (MPI-EVA, Leipzig, Almanya; ÜKD üyesi)

Prof. Dr. Mine Göğüş Tan (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi)

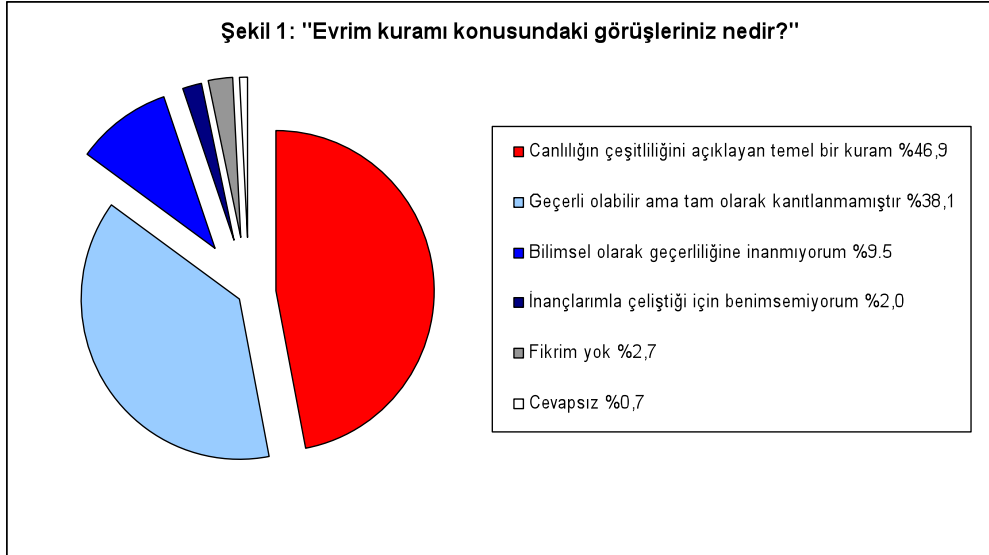
Prof. Dr. Aykut Kence (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü)

Canlı türlerin evrimi ve bu olguyu açıklayan kuram, her ne kadar fen bilimlerinde merkezi bir konuma sahipse de, evrim konusunun bilimsel önemi Türkiye’de fen eğitiminde büyük ölçüde görmezden gelinmektedir. Kullanılan ders kitapları ve müfredat, son 30 yıldır Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) evrim kuramına son derece soğuk yaklaştığını belgelemektedir (bkz. Kutu). Öte yandan evrim kuramının dini inançlara zarar veren, temelsiz ve ideolojik bir görüş olduğunu savunan kimi muhafazakar gruplar, evrim kuramını ve eğitimini Türkiye’de bir toplumsal tartışma konusu haline getirmeyi başarmışlardır.

Türkiye’de fen bilgisi ve biyoloji dersi öğretmenleri, program doğrultusunda evrim kuramı konusunu anlatmakla yükümlüdür. Peki bu öğretmenler bahsi geçen ortamdan nasıl etkilenmektedirler? Burada Ankara’da görev yapan 147 öğretmen ile gerçekleştirilen bir anket çalışmasının sonuçlarından yola çıkarak, bu soruyu cevaplamaya çalışacağız¹.

Genç öğretmenler evrimden uzaklaşıyor

Anketteki “Evrime kuramı konusundaki görüşünüz nedir?” sorusuna verilen yanıtlara göre, biyoloji ve fen bilgisi öğretmenlerinin yarısından fazlası, evrim kuramını ya tam olarak ya da hiç benimsememektedir (Şekil 1).

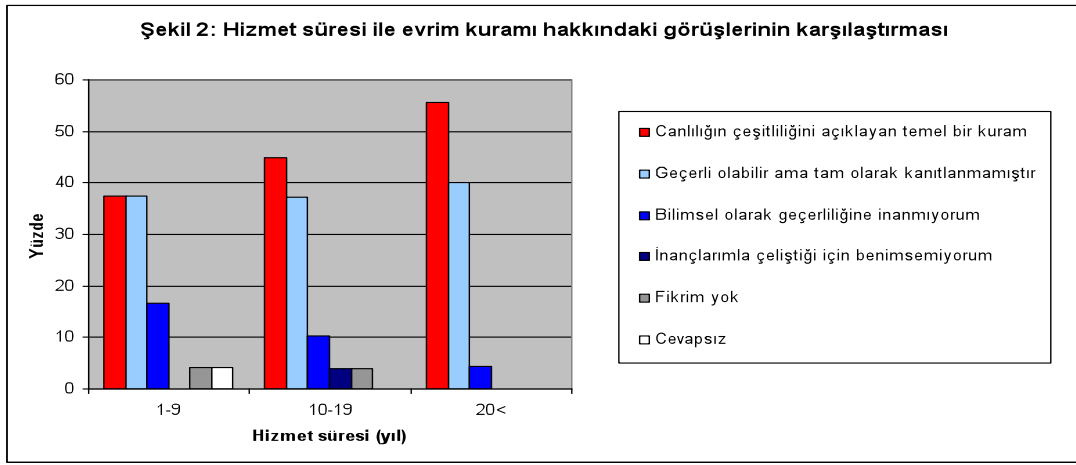

Şıklar içerisinde yer alan “kanıtlanamama” vurgusu, özellikle seçilmiştir. Bu vurguya yaratılışçıların çeşitli metinlerinde sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca bu şıkkı işaretleyen bazı öğretmenlerin de sözlü olarak evrim kuramının inançları ile çeliştiğini belirttikleri

not edilebilir. Dolayısıyla öğretmenlerin önemli bölümünün yaratılışçı metinlerden etkilendikleri söylenebilir.

Evrime karşı tavır ile öğretmen profilleri arasında ilişki ilginçtir. İlk olarak, öğretmenlerin öğrenimleri sırasında evrim konusunda ders almış olup olmamaları ile evrim konusundaki görüşleri arasında istatistiksel bir ilişki bulunmamaktadır. Bunun iki nedeni olabilir: Birincisi, öğretmenlerin aldıkları evrim konulu derslerin içeriklerinin eksikliğidir. Nitekim ankete katılan öğretmenlerden biri, üniversitede aldığı evrim dersinde kaynak olarak Kuran'ın kullanıldığını belirtmiştir. İkinci olası nedense evrim karşıtı propagandanın öğretmenler üzerinde, alınan eğitime oranla daha etkili olmasıdır.

Alınan derslerin aksine, öğretmenlerin hizmet süreleri ile evrime ilişkin görüşleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Şekil 2). Hizmet süresi, 20 yıl ve üstü olan öğretmenlerin % 55'i evrimin, canlılığın çeşitliliğini açıklayan temel bir kuram olduğu görüşünde iken, bu oran hizmet süresi azaldıkça düşmektedir.

Bu durumun, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olan öğretmenlerin lise ve üniversite eğitimlerini 1980 darbesi öncesinde tamamlamış olmalarından kaynaklanmış olması muhtemeldir. Zira Türkiye'de 1980 öncesinde evrim kuramı, sonrasına oranla çok daha sınırlı muhalefetle karşılaşmakta, fen liselerinde kullanılan modern biyoloji programları ve ders kitaplarında biyolojinin tüm konuları evrimci bir bakış açısı ile sunulmaktadır. Daha genç öğretmenlerin ise 1985 sonrası yoğun evrim karşıtı propagandanın etkilendikleri tahmin edilebilir. Aynı dönemde moleküler biyolojinin gelişimi ile birlikte evrimsel biyoloji dalının büyük mesafe katetmiş olması ise ironik bir durumdur.

Evrime karşı millî eğitim müfredatında nasıl yer almalı?

Bu soruya verilen yanıtlar iki karşıt tavrı yansıtmaktadır. "Evrime daha ayrıntılı biçimde işlenmeli" (%43) en çok işaretlenen şık olurken, bunu "evrim yaratılış ile birlikte okutulmalı" (%35) takip etmiştir. Öğretmenlerin %9'u "yaratılış"ın, %2'si ise evrim kuramının müfredattan kaldırılması taraftarıdır.

Ankette yalnızca biyoloji öğretmenlerine yöneltilen bir soru, evrim konusunun lise sondaki biyoloji dersinin son konusu olmasını tasvip edip etmedikleri hakkındadır. Öğretmenlerin %71'i bu durumun uygun olmadığını belirtmektedir. Bu öğretmenler ağırlıklı olarak, konunun denk geldiği dönemde okulda öğrenci bulunmadığını dile getirmiştir.

Bu sonuçlardan iki çıkarıma yapılabilir: Birincisi, öğretmenlerin evrim konusundaki görüşlerine paralel olarak, konunun işlenişi ve programdaki yeri konusundaki öğretmen görüşleri de ciddi bir çeşitlilik taşımaktadır.

İkincisi, beriki soruya verilen yanıtlar, evrim konusunun daha etkili biçimde işlenmesini tercih eden öğretmenlerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, evrimi tereddütsüz benimseyen öğretmenlerin oranının yarıdan az olması ile çelişkili durmaktadır. Dolayısıyla, “evrimin tam olarak kanıtlanmamış olduğu” görüşünü belirten öğretmenler arasında belli bir oranın, konuyu şahsi olarak daha iyi anlamak ve anlatmak konusunda hevesli oldukları çıkarılabilir.

Öğretmenler evrim anlatmakta zorlanıyor

Öğretmenlerin %68'i, evrim kuramı konusunun davranışlarını öğrencilerine kazandırmada sorun yaşadığını ifade etmiştir. Bunun nedenlerinin başında (%43) öğrencilerin konuyu dini inançları ile çelişkili bulmalarını göstermişlerdir. Ayrıca öğrencilerin evrim kuramı hakkında başka görüşler edinmiş olmaları da sıkça dile getirilmiştir (%22).

Biyoloji öğretmenleri (%76), fen bilgisi öğretmenlerine (%57) oranla öğrencilere evrim kuramını kavratmakta daha fazla zorlanmaktadır. Bu farkın gerisinde, lise programında evrim kuramı öncesinde yer alan yaratılış görüşünün etkisi olabileceği düşünmekteyiz. Yaratılış görüşünün biyoloji kitaplarında bulunması muhtemelen öğrencileri bu görüş ve kuram arasında seçim yapmaya sevk etmektedir.

Ankette ayrıca, öğretmenlere evrim kuramı ve eğitimi ile ilgili bir tartışmaya şahit olup olmadıkları sorulmuş, %65'inden olumlu yanıt alınmıştır. Tartışılan kişilerin çoğunlukla öğretmenler olduğu anlaşılmaktadır; hatta bir öğretmenin cevabı daha da düşündürücüdür: “Arkadaşımın dersine gelen müfettiş ile tartışması olmuştu. Orta 3. sınıf öğrencilerine bu konuda bilgi verirken, müfettiş müdahale etmiş, tersini savunmuş”. Tartışmaya bir broşür ya da kitapta rastladığını belirten öğretmenlerin çoğu ise Harun Yahya'nın “Evrime Aldatmacası” broşüründen bahsetmektedir.

Türkiye’de evrim eğitiminin geleceği var mı?

Bu sınırlı anket çalışmasının sonuçları okullarımızda fen eğitimi açısından son derece vahim bir tablo çizmektedir: Fen öğretmenlerinin önemli bölümünün evrimi bilimsel bir kuram olarak kabul etmedikleri, bu eğilimin genç öğretmenlerde giderek artmakta olduğu, ayrıca öğretmenlerin konuyu işlemekte zorlandıkları görülmektedir. Bu sonuçları nasıl açıklayabiliriz?

Birincisi, Milli Eğitim Bakanlığı, 1980 askeri darbesi sonrası evrim kuramı konusunda açıkça olumsuz bir tavır geliştirmiş ve bu tavrı günümüze kadar büyük ölçüde korumuştur. Ders kitaplarına yaratılış görüşünün eklenmesinin yanısıra (bkz. Kutu), 1980-90 döneminde MEB’ce evrim kuramı karşıtı yayınlar yapılmış ve ücretsiz dağıtılmıştır. Geçtiğimiz iki yılda yaşanan iki gelişme, Ankara’da bir ilköğretim okulu öğretmenin evrim kuramını anlattığı gerekçesi ile soruşturmaya tabi tutulması ve Mersin’de bir grup öğretmenin soruşturma sebepleri arasında evrim konusu olduğu iddası, günümüzde de MEB’in evrim eğitimine yaklaşımını göstermektedir.

Diğer yandan Türkiye’de güçlü bir yaratılışçı akım varlığını korumaktadır. Yaratılışçı örgütlenmeler 1990’larda yaygın toplantılarla ve 2006’da “yaratılış müzesi” adı altındaki çalışmalarla etkinliklerini sürdürmektedirler. Yakınlarda yayınlanan bir araştırmanın sonucuna göre, Türkiye ve ABD’nin evrim kuramını benimsemekte en çok zorlanan ülkeler arasında yer alması (kabul oranı sırasıyla %25 ve %40)ⁱⁱ, iki ülkede de çok güçlü olan yaratılışçı örgütlerin etkinlik düzeylerini yansıtmaktadır. Ancak bu sonuçta milli eğitim politikasının büyük payı olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Bu mesleki ve toplumsal koşullar altında, öğretmenlerin yarıya yakını bir bilimsel olgu ve ilgili kuramı, konunun yeterli eğitimini görmemiş oldukları için ve/veya dinsel kaygılarla kabul etmemektedir. Ancak aksi örnekler de mevcuttur. Örneğin ankete

katılan bir okulun öğretmenleri evrim konusunu anlatabilmek için konuyu zümre öğretmenleri kararıyla öne almışlardır.

O halde Türkiye’de evrim kuramı eğitimi geliştirmek için ne yapılmalı? Birincisi, öğretmenleri evrim kuramı konusunda daha donanımlı kılacak, konuyu sınıfa ve laboratuvara taşımakta onları destekleyecek çalışmalar yapılması gerektiği ortadadır. Bu konuda üniversitelere, TÜBİTAK’a, ayrıca mesleki ve toplumsal örgütlenmelere görev düşmektedir.

Ancak asıl olarak atılması gereken adımlar bellidir: Türkiye’de fen eğitiminde evrim kuramının işlenebilmesi için konunun müfredattaki yerinin değişmesi, yaratılış görüşünün program ve ders kitaplarından çıkarılması, hem biyoloji hem de fen bilgisi ders kitaplarının, evrim kuramının biyolojide sahip olduğu temel konum göz önüne alarak yeniden hazırlanması, ayrıca eğitim fakültelerinde konunun gerekli düzeyde işlenmesi gerekmektedir. Bunlar Türkiye’de biyoloji eğitiminin yaşamsal ihtiyaçları arasındadır.

Ek:

Türkiye’de evrim kuramı eğitimine kısa bakış: Evrim kuramı bugün ilköğretimde 8. sınıf fen bilgisi dersinin, ortaöğretimde (lisede) ise sadece fen dalı öğrencilerinin takip ettiği son sınıf biyoloji dersinin bir konusudur. 2005-2006 öğretim yılının fen bilgisi kitabı, evrim kuramını anlatmak için gerekli temel bilgilerden hiçbirini içermemektedirⁱⁱ. Lise biyoloji kitabı ise bunların yarısını içermektedir; öte yandan bu kitapta evrim kuramından önce yaratılış görüşü yer almaktadır. (Yaratılış görüşü lise biyoloji müfredatına 1985 yılında girmiştir ve bilgimiz dahilinde bu Türkiye’ye has bir durumdur). Asıl önemlisi, 1990’da evrim lise son sınıfın son konusu haline getirilmiştir. Bu dönemde öğrencilerin çoğunluğu okula devam etmemektedir.

ⁱ Burada sunulan veriler, bir yüksek lisans tez çalışması kapsamında 2004 yılında Ankara’da görev yapmakta olan 147 biyoloji ve fen bilgisi öğretmenine uygulanan anketin sonuçlarına dayanmaktadır. Öztürkler, R. N. (2005). “Türkiye’de Biyolojik Evrim Eğitiminin Sosyolojik Bir Değerlendirmesi”. Ankara Üni. E. B. Enstitüsü.

ⁱⁱ Miller, J.D., Scott, E.C., Okamoto, S. (2006). Public Acceptance of Evolution. Science 313 (5788):765-766

ⁱⁱⁱ Bu bilgiler sekiz başlıkta toplanabilir: 1. Türler zaman içinde evrimleşir, 2. Türleşme, 3. Çeşitlilik, 4. Canlılar ortak bir ataya sahiptir, 5. Evrimin kanıtları, 6. Doğal seleksiyon, 7. Evrimin hızı ve yönü, 8. İnsanın evrimi.